

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ ТА СМИСЛОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

К.Г. Галустова

Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню психолінгвістичних особливостей іншомовного читання та смислового сприйняття художнього тексту; висвітлено специфіку процесу розуміння як синтезу смислу ієрархічних елементів внутрішньої структури тексту; проаналізовано психологічні механізми розуміння, пов'язані з ними розумові операції, висвітлено суб'єктивну та об'єктивну сторони явища поліваріантності читацьких тлумачень.

Ключові слова: читання, смислове сприйняття, розуміння, іноземні мови.

К.Г. Галустова. Психолінгвистические особенности иноязычного чтения и смыслового восприятия художественного текста. Стаття посвящена исследованию психолінгвистических особенностей иноязычного чтения и смыслового восприятия художественного текста; представлена специфика процесса понимания как синтеза смысла иерархических элементов внутренней структуры текста; проанализированы психологические механизмы понимания, связанные с ними мыслительные операции, выявлены субъективная и объективная стороны явления поливариантности читательских толкований.

Ключевые слова: чтение, смысловое восприятие, понимание, иностранные языки.

K.G. Galustova. The psycholinguistic peculiarities of foreign language reading and sense perception of literary text. The article deals with the investigation of psycholinguistic peculiarities of foreign language reading and sense perception of literary text; the specific character of the process of understanding as synthesis of the sense of hierarchical elements of the inner text structure is represented; the psychological mechanisms of understanding and mental operation connected with them are analysed; the subjective and objective sides of the existence of multivariant interpretations are revealed.

Key words: reading, sense perception, understanding, foreign languages.

Проблема адаптації художніх текстів до шкільного курсу навчання іноземної мови все ще залишається актуальною. Питання доцільності їх вивчення пов'язано з двома протилежними методичними позиціями: обов'язкове використання художніх текстів з огляду на автентичність мови та високі мовні стандарти, з одного боку [15, 17], та відсутність підстав їх вивчення – з іншого [22], мотивовану різними історичними контекстами створення художніх текстів, наявністю в них великої кількості авторських особливостей, копіювання яких не завжди приводить до належного рівня автентичності, що не дає змогу сформулювати необхідні прагматичні мовленнєві вміння.

Вивчення природи процесу читання та осмислення художнього повідомлення потребує визначення читання як феномену в цілому та його складових. Читання є видом мовленнєвої діяльності, формою вербального спілкування, що входить до сфери комунікативної діяльності

людей. З психологічної точки зору, читання визначається як складна розумова діяльність аналітико-синтетичного характеру, що полягає в дешифруванні графічних символів та переробці їх у смислові одиниці [20].

В останні десятиріччя ХХ століття проблема виявлення засобів і механізмів смислоутворення в тексті стала об'єктом вивчення спеціалістів різних галузей науки. Так, філософський підхід представлено в роботах Н.С. Автономової [1], С.С. Гусєва та Г. Л. Тульчинського [6]. З позицій філологічної герменевтики і моделі мовної особистості проблема розуміння розглядається в дослідженнях Г.І. Богіна [4]; когнітивному підходу присвячена робота В.К. Нішанова [16]; в рамках семісоціопсихології вивченням розуміння тексту займається Т.М. Дрідзе [7], психолінгвосоціотичний підхід розвивається в працях О.Д. Кузьменко-Наумової [14], психолінгвістичний аналіз процесів розуміння надають Н.І. Жинкін [8], І.А. Зимня [11], З.І.Кличнікова [12], Ю.А.Сорокін [8], Н. Normann [22], R.Rommetveit [23], P. Saugstad [24], D. Sperber та D. Wilson [25]. Межі між названими підходами є доволі хиткими, що викликано складністю й багатогранністю об'єкта, що вивчається. Однак при загальному для всіх названих вище підходів об'єкті вивчення кожен з них виокремлює в ньому свій власний специфічний предмет дослідження, підходячи до останнього з позиції відповідних теоретичних постулатів та виробленого в рамках тієї або іншої науки понятійного апарату. Протягом декількох останніх десятиріч склалася ситуація омонімії термінів, яка приховує зазначені відмінності і призводить до девальвації деяких вихідних понять, запозичених з однієї науки до іншої. Оскільки такий стан речей спричиняє явні непорозуміння, необхідно зробити акцент на специфіці психолінгвістичного підходу до проблеми розуміння тексту і уточнити окремі фундаментальні положення даного підходу. З огляду на це **метою** даної статті є аналіз психолінгвістичних особливостей процесу читання як синтезу смислу художнього тексту, орієнтованого на виявлення комунікативної настанови автора.

Дослідниками в галузі психології та психолінгвістики неодноразово здійснювалися спроби побудувати психолінгвістичну модель процесу читання. Незважаючи на існуючі розбіжності, у всіх моделях визначаються два процеси: сприйняття тексту та його розуміння. У зрілого читача ці процеси невіддільні один від одного. Одночасно зі сприйняттям відбувається осмислення змісту повідомлення (логічна розумова операція зі встановлення значень даних одиниць, їх співвіднесення зі значеннями інших одиниць, смислом речення, абзацу, смислового відрізка, всього тексту, організація отриманої інформації, її оцінка тощо). Оскільки звичайним станом людини під час сприйняття мови є спрямованість свідомості на смисловий зміст повідомлення, розуміння прочитаного є головним компонентом читання як процесу комунікації. Звідси визначення поняття розуміння письмового повідомлення є органічним за змістом визначенню поняття «читання» – це складна перцептивно-розумово-мнемічна діяльність, спрямована на актуалізацію смислу знакової форми повідомлення, процесуальний бік якої має аналітико-синтетичний характер. Відокремлення механізмів аналізу і синтезу має умовний характер – вони

реалізуються в кожний даний момент одночасно. Розуміння починається з аналізу, але «в самий момент його виникнення воно завжди є синтезом» [20, с.6].

Розуміння мовленнєвої посилки як складова рецептивного мовленнєвого акту є породженням у внутрішніх ходах реципієнта на основі мовної інформації, що надається, образу, адекватного тому, який був вихідним для продуцента. Виникнення даного образу передбачає володіння читачем системою еталонних одиниць і структур, що є відображенням у свідомості комунікантів елементів тексту та закономірностей їх поєднання, а отже, предметними смислами, зв'язки яких є абстрактним відображенням на відповідному рівні свідомості реальних предметних відношень, структури людської діяльності і актів поведінки. Однак розуміння тексту зумовлюється не лише набором еталонних лексичних одиниць і синтаксичних структур, а й наявністю в свідомості інваріантних суперструктур, що, реалізуючись у тексті одним зі своїх варіантів, забезпечують зв'язок між фразами, абзацами, понадфразовими єдностями, структурно-композиційними частинами [5, с.171]. Іншою передумовою розкриття смислових зв'язків тексту є володіння читачем певними знаннями, що використовуються автором тексту, і складають інформаційну основу розуміння. Відповідність тлумачення тексту конкретним індивідом його смислового наповненню зумовлюється наявністю в його свідомості тезаурусу – зв'язного набору знань, здатних до актуалізації в процесі читання. Розуміння текстів прямо залежить від кількісного та якісного наповнення тезауруса читача.

Як процес пізнавальної діяльності розуміння передбачає певну систему розумових операцій. Враховуючи даний факт, можна говорити про механізми розуміння як про деякі основоположні принципи відповідної діяльності, що відображаються в структурі, процесі, результаті. Так виділяють механізми ідентифікації, соціальної перцепції, емпатії, інтуїції, смислового виводу, каузальної атрибуції, глибинної предикації, антиципації, денотативної заміни [9, 8, 21, 26].

В психології пізнавальних процесів під ідентифікацією розуміється упізнання, встановлення тотожності об'єкта. Механізм упізнання є основним принципом психічного відображення: яких б конкретних форм упізнання не набувало б, воно є початковим етапом ланцюга інтегративних процесів, що передбачають самозбірку певних елементарних структур та організацію впорядкованих структур більш високого порядку. Важливим проявом реалізації даного механізму є активація процесу категоризації того, що упізнається. Завдяки функціонуванню цілісних перцептивних еталонів упізнання як властивості системи сприйняття та взаємодіючих ознак відбувається процес зіставлення перцептивного матеріалу відбитками пам'яті, на основі якого приймається рішення про клас, до якого належить той або інший стимул. Кінцевим результатом цих ідентифікуючих процесів є вихід на предметну дійсність, в певних випадках на «картину світу», і далі – на вивідні знання.

Соціальна перцепція реалізується через сприйняття, розуміння та оцінку читачем соціальних об'єктів, в той час як каузальна атрибуція полягає у тлумаченні суб'єктом міжособистісного сприйняття причин і мотивів поведінки інших суб'єктів. Останні два механізми є підставою для

виникнення емпатії як здатності досягнути емоційний стан суб'єктів комунікації. Основою антиципації є відбитки минулих просторово-часових відношень, що зберігаються мозком. Досвідчений читач стежить за розгортанням думки і вже під цим кутом зору сприймає текст. З позиції теорії ймовірнісного прогнозування це пояснюється тим, що вирішальну роль в процесах взаємодії індивіда і середовища відіграють відбитки, що є результатом урахування індивідом частоти виникнення тих чи інших подій. Таким чином, прогнозування певних лексичних, граматичних елементів, а також самого смислового змісту тексту зумовлюється частотою відбиття цих елементів та одиниць предметної дійсності в мовленнєвому досвіді читача.

Механізм інтуїції полягає в евристичному процесі зі знаходження розв'язання задачі на основі орієнтирів пошуку: непов'язаних, видимо непов'язаних чи недостатніх для отримання логічного висновку [9, с.24]. Структура інтуїтивного акту полягає в одночасному поєднанні декількох інформативних ознак різних модальностей в комплексні орієнтири, які спрямовують пошук рішення. Як було зазначено вище, результатом процесу категоризації отриманих знань є виникнення можливості отримання вивідних знань. Це один зі шляхів підходу до реалізації механізму смислового виводу. Його окремими проявами є явища імплікації та пресупозиції. Вихідною ланкою активації даного механізму є асоціювання, роль якого визначається природою субстрату процесу розуміння. Асоціативні процеси забезпечують реципієнту можливість пов'язування багатьох об'єктів, що, здавалося б, не мають жодного відношення один до одного на безлічі різноманітних підстав на різних рівнях функціонування єдиної сенсорно-когнітивно-емоційної системи – пам'яті. Функція асоціювання – породження смислових асоціацій, які є результатом доступу до інформаційного тезаурусу індивіда та позначають багатогранний досвід (раціональний, чуттєвий, індивідуальний, соціальний), що забезпечує вихід на предметну дійсність. Досліджуючи процеси породження і розуміння мовлення, Дж. Стембергер визначає операції підкріплення (feedback) і заборони (inhibition). Перша служить активації необхідних одиниць, друга відхиляє одиниці, схожі з необхідними [26, с. 68].

Упізнавання і отримання вивідних знань взаємодіють з механізмом глибинної предикації, за допомогою якого відбувається встановлення, констатація певного факту зв'язку того або іншого психічного компонента з іншим. Глибинна предикація не є тотожною із синтаксуванням та не протистоїть предикації, оскільки акт номінації є результатом проходження предикації. Зазначений зв'язок стає очевидним при розгляді механізму денотативних замінів. Його сутність полягає у віднесенні даного знаку, що осмислюється, до інших, вже знайомих знаків. Досягнення розуміння характеризується вивільненням від скованості словесного формулювання. Ясне розуміння підтверджується можливістю зворотного перекодування рецептивно породженого образу у зовнішні (в тому числі мовні) коди. Чіткість розуміння може бути об'єктивована відмінністю вторинно породженої реципієнтом посилки за формою від первинної при адекватності змісту. Осмислення мовленнєвого повідомлення забезпечує реципієнту можливість передати його зміст у формі парафраза, що може здійснюватися не тільки засобами природної мови, але й будь-яким

іншим кодом (зображувальним, моторно-зображувальним тощо). Реалізація парафразу – показник об'єктивації факту актуалізації розуміння, що базується на тому, що специфічною властивістю людського мовлення є наявність для будь-якого позначуваного явища (денотату) не менш ніж двох нетотожних, однак легко замінних, тобто еквівалентних, знаків або скількох завгодно великих систем знаків того чи іншого роду. Їх інваріант називається значенням, їх взаємна змінюваність – поясненням. Дана властивість визначається природою мозку як когнітивної системи, що предметно розуміє смисл інформації, якою оперує. Предметність розуміння забезпечується наявністю в мозку проєкційних структур, за допомогою яких він розгортає цілий модельний світ, об'єкти якого для нього сенсорно еквівалентні об'єктам навколишнього світу. Викладене стосується не тільки об'єктів як таких, але також їх властивостей та відношень.

Функціонування психологічних механізмів розуміння органічно пов'язано з проблемою виникнення варіативності смислового сприйняття тексту читачами, дослідження якої є об'єктом теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних психологів, лінгвістів та психолінгвістів [17, 8, 15, 2, 25, 24]. Розглядом даного питання з позицій суб'єктивного ідеалізму займався у свій час Н.А. Рубакін, дослідницькі пошуки якого полягали у переконанні, що будь-який читач сам вибудовує образ змісту, але завжди відносить до об'єкта свої власні переживання (думки, почуття, образи тощо) і будує з них свою проєкцію книжки. Читачі погано розрізняють книжку як предмет матеріальний від «змісту книжки», що є явищем психологічним, приймаючи за «зміст» букви та слова, тоді як знають їх не як такі, а як все те, що ними збуджено. «Збудник» – книжка – залишається тим самим для різних читачів, але збудження, що викликаються нею, є завжди різними. Однак саме їх читач і відносить до об'єкта, до матеріальної книжки, внаслідок чого неминує виникає більша або менша різниця в тому, що кожен з них називає «змістом». Чим більше відрізняється психічно й соціально читач від читача, тим більшою є різниця. В чому схожі читачі, в тому будуть схожі і змісти, тобто проєкції тієї ж книжки, в їхніх очах [17, с.147-148]. Погляди Н.А.Рубакіна отримали подальший розвиток і уточнення з позицій сучасної науки. Так, Є.Ф. Тарасов та М.Л. Соснова [19] виділяють такі джерела варіативності розуміння тексту.

По-перше, текст, будучи засобом передавання знань про предметну дійсність, відображує її непрямо, змінено. Смислове сприйняття тексту є засобом опосередкованого сприйняття зображеної реальної дійсності, але це опосередковане сприйняття є можливим тільки за наявності у реципієнта знань, що дають змогу співвіднести тіла знаків із замінюваними об'єктами. По-друге, текст опосередковано відображує не тільки і не стільки реальну дійсність, скільки знання про неї автора тексту, тобто його світ ідеальних образів, що формується у кожної людини в процесі її діяльності, спрямованої на цю дійсність. Перехід від ідеальних образів, що виникли у діяльності та функціонують в мисленні, через універсальний предметний код до зовнішнього мовлення, зафіксованого в письмовому тексті, не є однозначним: одні й ті самі знання передаються різними людьми у незбіжних за формою текстах, і під час смислового сприйняття тексту у різних

реципієнтів виникають неідентичні думки. По-третє, джерелом варіативності розуміння тексту є смислові шари (М.І. Жинкін) в тексті.

Сприйняття будь-якої інформації супроводжується витягненням з пам'яті реципієнта знань, за допомогою яких вона осмислюється. Цей процес відбувається на різних рівнях контролю: частина знань актуалізується в результаті свідомих зусиль, інша частина – незалежно від волі реципієнта. Таким чином, варіативність розуміння тексту залежить від кількісного та якісного показників знань, добутих з пам'яті, що використовуються для розуміння тексту. Ця варіативність свідчить про наявність в кожному акті породження і сприйняття письмового мовлення унікального за своїми характеристиками тексту, створеного світом ідеальних образів (значень), носіями яких є автор як продуцент та читач як реципієнт [19, с.31-33].

Близьке до наведеного вище пояснення варіативності розуміння надає Л.Г. Васильєв, який відштовхується від ідеї М.М. Бахтіна про розуміння як ланцюжка «Ситуація – Текст як відображення ситуації – Розуміння тексту як відображення відображення», так і вихідної звідси думки про принципову двосуб'єктність розуміння. При цьому мовні засоби кодування інформації перебувають на іншому рівні абстракції, тобто є метаінформативними. На думку Л.Г. Васильєва, враховуючи метаінформативність тексту (висловлювання) як мовного явища, можна сказати, що за відсутності наочних образів розуміння адресатом ситуації (денотат) відбувається не інакше, ніж через відображення цього денотата мовцем [5, с.41]. Якщо виходити з положення про активність суб'єкта при відображенні дійсності, можна вважати, що й метавідображення, тобто розуміння, є активним. При метавідображенні встановлюється вже не сам денотат, а його трансформований свідомістю мовця образ-сигніфікат.

Таким чином, при розумінні ми працюємо не з денотатами, а з сигніфікатами. Ступінь розуміння залежить від збіжностей між індивідуальними полями сигніфікатів співрозмовників. При цьому слід розрізняти природу розбіжності індивідуальних полів сигніфікатів: одна справа, коли в реципієнта є недостатнє знання про певне явище, інша – коли це знання є, але не збігається зі знанням мовця або суперечить йому [5, с.43]. Розбіжність семантичних комплексів автора і читача отримала в дослідженнях Т.М. Дрідзе назву феномену «смислових ножиць» [7, с.84]. Обговорюючи дане явище, Т.М. Дрідзе підкреслює, що його зумовлюють різні за своєю природою чинники, які призводять до виникнення смислового вакууму, викликаного розбіжністю смислових «фокусів» текстової діяльності партнерів під час знакового спілкування. Зазначається при цьому, що мовна свідомість суб'єкта є фільтром, через який до читача пропускається смислова інформація, що надходить [7, с.260].

Використання художнього тексту в процесі навчання іноземної мови означає наявність іншої мови та соціокультурної середовища, тому вивчення впливу даної специфіки на процес розуміння дає змогу запобігти викривленню смислового каркасу тексту. Так порушення інформаційної та образної рівноваги можуть виникати внаслідок ототожнення лексем двох мов при повному ототожненні понять. Оскільки міжмовне лексичне поняття є незалежним від лексеми, засвоєння

слова включає два механізми – артикуляційний та такий, що формує лексичне поняття, яке асоціюється з лексемою. Лексичні поняття можуть бути спільними у носіїв різних мов в тому разі, якщо поняття адекватно виражено в двох мовах. Поняття, пов'язані з пізнанням, досвідом, об'єднуються в загальне, яке в логіці та лінгвістиці називається семантичною ознакою. Однак еквіваленти міжмовних лексичних понять – слова, що практично перекладаються – у фактурі художнього тексту часто втрачають однозначність і створюють для читача лакуну.

Відсутність фонових знань призводить до несприйняття тексту, внаслідок чого реципієнт не може декодувати художній образ. Так, виникає необхідність дослідження особливого типу помилки, яка виникає під час контакту саме з художнім текстом. У процесі розвитку лексичного поняття спочатку часто розвивається одна семантична ознака, локалізуючись при цьому під впливом рідної мови. Окрім лексичного поняття до змістового плану слів належать ідеологічні компоненти, як етнокультурні, так і діахронічні. Семантичні ознаки, що утворюють лексичні поняття, визначаються як лексичний фон, об'єктивація якого в процесі сприйняття художнього тексту може викликати значні труднощі.

Фонова інформація в художньому тексті може становити перешкоду для розуміння навіть носіям мови, а для іншомовного читача є широким полем потенційних смислових викривлень. Оскільки людина під час вивчення іноземної мови не виробляє у свідомості нові поняття при засвоєнні окремих слів, відбувається генералізація окремих семантичних ознак, спричинена як міжмовним лексичним поняттям, так і тим, що нове явище позначається в рідній мові. Внаслідок цього спрацьовує механізм ототожнення лексем за повним ототожненням понять, відповідно ототожнюються і лексичні фони.

Проте лексичний фон у художньому тексті є більш широким з суто лінгвістичних можливостей, а отже, більш широким є і позамовний фон. Асоціативне поле лексеми надзвичайно розширюється, воно може згортатися в будь-якому напрямку. К. Бабов [3] досліджував так звану лінгвокраїнознавчу інтерференцію, що виникає внаслідок незнання лексичного фону. Однак природа помилок сприйняття художнього тексту є значно ширшою. Їх виявлення потребує врахування як особистісної, так і суспільної динаміки змін лексичного фону, який має індивідуальний статус, виникаючи з життєвого досвіду і тезауруса. Оскільки індивідуальний досвід невіддільний від суспільного, в лексичному фоні визначаються особистісні семантичні ознаки, які виникають не тільки в результаті «переробки» життєвого досвіду, але й з тезаурусу. В цьому відношенні художній текст є безмежним матеріалом для інтерпретацій.

Невід'ємність індивідуального досвіду від суспільного та від тезауруса призводить до накопичення семантичних ознак, перебудови та зміни лексичних фонів протягом всього процесу вивчення іноземної мови. Суспільна динаміка лексичного фону викликає зміни сполучуваності слова, розвиток або відмирання старих лексико-семантичних варіантів. Таким чином, якщо реципієнт ототожнив у свідомості слово рідної мови з іншомовним, виникає імовірність ототожнення й лексичних фонів обох слів.

Наведені вище обґрунтування варіативності розуміння становлять її суб'єктивну складову. Об'єктивна складова варіативності розуміння полягає у природі самого тексту як когнітивно-комунікативного феномену. Причину можливої багатозначності тексту становить семантична багатовалентність мовного знака. Проте неоднозначність тлумачень не має нічого спільного з довільністю. Вона не є безмежною, а допустима лише певних межах. Межі варіативності залежать від інваріантного смислу усєї структури, і її елементів та їх взаємодії [2, с.28]. Матеріальні носії значень мовних знаків – тіла мовних знаків – забезпечують інваріантність сприйняття даного тексту різними реципієнтами.

Проблема сприйняття та розуміння художнього тексту має багатоаспектний характер, зумовлений природою даного феномену. Читання літературного тексту є процесом смислового осягнення змісту, авторського задуму, спрямованого на розкриття дійсності через текст і тексту в його багатоплановості, що супроводжується безліччю емоційних станів. Визначальною рисою художнього тексту є передача смислу не тільки за допомогою предметної, але й художньої інформації, що є облігаторною диференціюючою ознакою даного мовного стилю. Художній текст є результатом відображення об'єктивної дійсності його автором і здійснює емоційний та емоційно-вольовий впливи на читача завдяки індивідуально-образному зображенню. Зображений таким чином художній світ визначається ідейною навантаженістю і становить єдине концептуальне цілісне. Тим самим авторський задум осягається через розкриття художнього світу, а також шляхом аналізу фактів безпосередньої «присутності автора».

Оскільки художній текст є проявом індивідуально-образного зображення дійсності, виникає проблема доступності його розуміння читачами. Її вирішення потребує дотримання категорії об'єктивного в мистецтві. Так, передача лише суб'єктивних емоційних станів автора позбавляє текст цінності для читача. В процесі розгортання смислу автор задає адекватне його задуму розуміння тексту читачем. Одним з найсуттєвіших факторів, що здійснюють безпосередній вплив на побудову тексту, є те, що дана інтерпретація здійснюється не тільки для самого мовця, але й з обов'язковим урахуванням адресата [10, с.16]. Спрямованість на розуміння тексту (на його зрозумілість для читача) виступає в якості зворотного зв'язку для автора. Останній аспект проблеми функціонування художнього тексту зумовлює необхідність проведення досліджень, спрямованих на вивчення його смислового потенціалу.

Таким чином, виходячи із зазначеного вище, можна стверджувати, що художній текст як система мовленнєвого продукту носіїв іноземної мови потребує подальшої розробки методик його аналізу з урахуванням особливостей об'єктивації смислу з позицій психолінгвістичної складової породження й сприйняття тексту. Аналіз механізмів розуміння, наведені моделі протікання цього процесу, а також вивчення природи виникнення неоднозначності інтерпретацій з суб'єктивної та об'єктивної точок зору дають змогу зробити висновок про наявність можливості побудови методики аналізу художнього тексту з метою виявлення комунікативної настанови автора, в рамках якої здійснюватиметься розширення мовних знань та розвиток мовленнєвих вмій учнів.

Зміст психолінгвістичного підходу до проблеми розуміння художнього тексту породжує вихідні питання, в рамках яких можуть відбуватися подальші дослідження. Так, визнання обов'язковості перцептивно-розумово-мнемічної діяльності суб'єкта процесу читання як умови перетворення ланцюга графем у текст, що має смисл, означає концентрацію на реальних процесах, які протікають під час взаємодії «реципієнт – текст», та на особливостях спрямування і результатів таких процесів залежно від специфічних характеристик обох складових діади. По-друге, визнання індивіда суб'єктом цілеспрямованої, мотивованої діяльності потребує вивчення даної діяльності і виявлення набору стратегій та операцій, найбільш типових для різних умов взаємодії текста і реципієнта. По-третє, можливість синтезу смислу потребує дослідження різносторонніх і різнорівневих характеристик тексту з точки зору їх орієнтованості на здатність бути засобами доступу до індивідуальної свідомості реципієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автономова Н.С. Рассудок. Разум. Рациональность. / Н.С. Автономова. – М. : Наука, 1988. – 193 с.
2. Арнольд И.В. Интерпретация текста как установление иерархии его частей / И.В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1978. – 183 с.
3. Бабов К. Проблемы интерпретации в процессе обучения русскому языку в болгарской школе / К. Бабов. – София : Печать, 1974. – 178, [3] с.
4. Богин Г.И. Типология понимания текста / Г.И. Богин. – Калинин : Слово, 1986. – 182 с.
5. Васильев Л.Г. Понимание и научные парадигмы / Л.Г. Васильев // Языковое общение: единицы и регулятивы. – Калинин, 1987. – С. 38-43.
6. Гусев С.С. Проблема понимания в философии / С.С. Гусев, Г.А. Тульчинский. – Москва : Высшая школа, 1985. – 241, [2] с.
7. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семисоциопсихологии / Т.М. Дридзе. – М. : Наука, 1984. – 170 с.
8. Жинкин Н.И. Механизмы речи / Жинкин Н.И. – М. : Наука, 1970. – 189, [1] с.
9. Залевская А.А. Психолінгвістическіе проблемы семантики слова / А.А.Залевская. – Калинин : Калининский госуд. ун-т, 1982. – 102 с.
10. Звегинцев В.А. О цельнооформленности единиц текста / В.А. Звегинцев. – М. : Наука, 1980. – 162 с.
11. Зимняя И.А. Психологические особенности обучения говорению на иностранном языке / И.А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
12. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке / З.И. Клычникова. – М. : Просвещение, 1973. – 223 с.
13. Круликов Р.И. Принцип детерминизма и деятельность мозга / Круликов Р.И. – М. : Наука, 1988. – 204, [1] с.

14. Кузьменко-Наумова О.Д. Семиотика речевого воздействия: Отражение и смысл / О.Д. Кузьменко-Наумова. – Куйбышев : Восход, 1986. – 169, [2] с.
15. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А.А. Леонтьев. – М. : Наука, 1969. – 178 с.
16. Нишанов В.К. О смысле текста и природе понимания / Нишанов В.К. // Текст, контекст, подтекст. – М., 1986. – С. 3-10.
17. Рубакин Н.А. Библиологическая психология и литературоведение: Доклад обществу любителей российской словесности, читанный II мая 1927 г. в Москве / Рубакин Н.А. // Литературный текст: проблемы и методы исследования. – Калинин, 1987. – С. 136-165.
18. Сорокин Ю.А. Текст: цельность, связность, эмотивность / Ю.А. Сорокин // Аспекты общей и частной лингвистической теории текста. – М., 1982. – С. 61-74.
19. Тарасов Е.Ф. О формах существования текста / Е.Ф. Тарасов, М.Л. Соснова // Речевое общение: цели, мотивы, средства. – М., 1985. – С. 30-44.
20. Чепелева Н.В. Культура чтения / Н.В. Чепелева. – К. : Знання, 1980. – 48 с.
21. Шехтер М.С. Зрительное опознание: закономерности и механизмы / Шехтер М.С. – М. : Наука, 1981. – 192, [2] с.
22. Hormann H. / Meinen und Verstehen: Grundzuge einer psychologischen Semantik / H. Hormann. – Frankfurt-am-Main : AND, 1978 – 233 S.
23. Rommetveit R. / On message structure: a framework for the study of language and communication / R. Rommetveit. – London : John Wiley and Sons, 1974. – 151 p.
24. Saugstad P. A theory of language and understanding / P. Saugstad. – Oslo : Universitetsforlaget, 1980. – 177 p.
25. Sperber D. Relevance: Communication and cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford : Basil Blackwell, 1986. – 171, [3] p.
26. Stemberger J.P. The lexicon in a model of language production / J.P. Stemberger. – New York : Garland Publishing, 1985. – 204 p.